

***Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří* na Seznamu světového dědictví UNESCO aneb Dlouhá cesta od myšlenky k naplnění**

Jitka Šrejberová

Hornické dědictví v saském a českém Krušnohoří se po dlouhé cestě zařadilo mezi „světové kulturní statky“. Dne 6. července 2019 o tom rozhodl Výbor světového dědictví na svém 43. zasedání v ázerbájdžánském Baku. Jedná se tak v pořadí o „třináctý“ statek světového dědictví zapsaný na výše citovaný Seznam za Českou republiku a 1110. celosvětově. Byť jen o kousek uniklo Krušnohoří při zápisu pořadí 1111., které připadlo jinému nově zapsanému českému statku *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem*, nic to nemění na skutečnosti, že se tak stalo téměř příznačně, a to na svátek Mistra Jana Husa.

Právě největší kulturní, ekonomický, ale i nábožensko-politický rozkvět oblasti Krušných hor přichází současně se šířením luterství, které zde trvale zanechalo nesmazatelnou stopu. Ne náhodou je také prvním protestanským kostelem v Čechách právě kostel svatého Jáchyma a svaté Anny v Jáchymově (1534–1540). Učení Martina Luthera navázalo na odkaz Mistra Jana Husa a spolu s ním přineslo celospolečenské změny, zahrnující rozmach vědy, techniky, kultury a školství. Z dědictví prudkého rozvoje 16. století Krušné hory čerpají dodnes a projevuje se jak v urbanizované i volné krajině, tak v dochovaných důlních dílech a sbírkových artefaktech.

Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří, jak zní oficiální název společného česko-německého sériového statku referenční číslo 1478, tvoří 22 součástí (komponent), z nichž sedmnáct se nachází na území Svobodného státu Sasko a pět v českém Krušnohoří.

Českou část Krušnohoří reprezentují: Hornická krajina Jáchymov; Hornická krajina Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná; Rudá věž smrti (u Vykmanova nedaleko Ostrova nad Ohří); Hornická krajina Krupka a Hornická krajina Vrch Mědník.

Saskou část Krušnohoří reprezentují: Pozdně středověké stříbrné doly v Dippoldiswalde; Hornická krajina Altenberg-Zinnwald; Správní centrum Lauenstein; Hornická krajina Freiberg; Hornická krajina Hoher Forst; Hornická krajina Schneeberg; Továrna na modrou barvu

Schindlers Werk; Hornická krajina Annaberg-Frohnau; Hornická krajina Pöhlberg; Hornická krajina Buchholz; Historické centrum Marienbergu; Hornická krajina Lauta; Hornická krajina Ehrenfriedersdorf; Komplex vycezozací hutě Grünthal; Hornická krajina Eibenstock; Hornická krajina Rother Berg; Hornická krajina těžby uranové rudy.

Jednotlivé součásti série dokládají široký vliv, který měla zdejší těžba a zpracování rud na rozvoj hornictví a hutnictví po celém světě. Ve své jednotě převyprávějí dlouhý příběh unikátní hornické krajiny, proměňující se v závislosti na intenzitě těžby. Výjimečný globální význam sériového statku, respektive jeho zdůvodnění vyjadřuje *prohlášení mimořádné univerzální hodnoty (Statement of Outstanding Universal Value)*, v podstatě jeho rodný list. Tento je volně přístupný na webových stránkách Centra světového dědictví (<http://whc.unesco.org/en/list/1478>), kde se mohou zájemci seznámit s veškerou dokumentací, včetně nominační složky, jež sloužila k zápisu na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

Hornický kahan ze sbírky Věda, technika a průmyslová výroba OMGM.
Foto Archiv OMGM.

Na přípravě nominace se výrazným způsobem podílelo také Oblastní muzeum a galerie v Mostě (dále jen OMGM) a sám jeho zřizovatel Ústecký kraj. Ten se stal prvním partnerem saské straně při přípravě nominace. Od roku 2003 probíhaly intenzivní bilaterální kontakty mezi nově vzniklým podpůrným spolkem Förderverein Montanregion Erzgebirge e.V. a tehdejším Oblastním muzeem v Mostě a Regionální rozvojovou agenturou Ústeckého kraje. Jako koordinátor na rozvoj nominačního procesu bylo proto určeno Oblastní muzeum v Mostě pod vedením PhDr. Libuše Pokorné. Výsledky výzkumu

české pracovní skupiny ve věci potenciálu české části Krušných hor byly předloženy v roce 2006, a to v závěrečné zprávě shrnující posouzení české části Krušnohoří jako hornické a kulturní krajiny s vytipováním objektů vhodných pro zápis na Seznam světového dědictví UNESCO.

Krupka, podzemí štoly Starý Martín. Foto Libor Sváček 2015, © Ústecký kraj.

V průběhu dlouholeté kooperace realizoval Ústecký kraj na podporu nominace několik úspěšných projektů přeshraniční spolupráce, včetně publikačních, výstavních a jiných aktivit. Symbolem nominace se stal přeshraniční projekt *Středoevropská kulturní krajina Montanregion Krušnohoří/Erzgebirge – cesta ke světovému dědictví UNESCO*, který měl své zázemí v Oblastním muzeu v Mostě a v roce 2013 obdržel v saském Aue prestižní cenu za přeshraniční spolupráci od německého sdružení „Iniciativa Südwestsachsen“. Jedním z výstupů projektu byla výstava *Sláva krušnohorského hornictví*, která byla v dubnu 2016 představena také v budově Evropského parlamentu ve Štrasburku. Od roku 2013 Ústecký kraj společně s Karlovarským krajem a šesti krušnohorskými obcemi kontinuálně posiloval nominaci také na základě smlouvy o partnerství.

Zásadní kroky pro vymezení statku a tedy i nominaci jako takovou se na české straně udály především v letech 2010 až 2014, kdy v závěru bohužel náhle umírá hlavní hnací motor

celého procesu, ředitelka Oblastního muzea v Mostě PhDr. Libuše Pokorná. Již v roce 2010 byla založena obecně prospěšná společnost Montanregion Krušné hory – Erzgebirge, o.p.s., která pojí a podporuje krušnohorské historické hornické obce a jejich sdružení. Její činnost se soustředí především na revitalizaci území, obnovu historických památek a tradic a rozvoj cestovního ruchu. Klíčovým momentem pro úspěšnou česko-německou nominaci se však v roce 2011 stalo oficiální přistoupení České republiky prostřednictvím Ministerstva kultury ČR do jednání se Svobodným státem Sasko o společném předložení původně *Hornické kulturní krajiny Erzgebirge/Krušnohoří* k zápisu na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Regionálním krajským samosprávám se tak podařilo přesvědčit centrální státní instituce o mimořádném významu zdejšího hornického regionu po obou stranách Krušných hor předělených česko-německou hranicí, stejně jako o budoucnosti česko-německé spolupráce na tomto poli.

Vlivem této skutečnosti v Ústeckém a Karlovarském kraji v roce 2011 započaly přípravné práce pro zápis na Indikativní seznam České republiky, provázené intenzivní odbornou činností, semináři, přeshraničním kontaktem laiků i odborníků a zpracováním pilotních studií s cílem vytipovat lokality k začlenění do přeshraniční série. Tyto aktivity posilovaly přesvědčení o výjimečnosti tohoto území a zhodnocení jeho nejcennějších součástí, zejména s ohledem na jejich integritu a autenticitu dochování. Česká strana se vydala především cestou vymezení souvislých územních celků, které nejlépe reprezentovaly hodnoty statku a současně umožňovaly naplnit formální požadavky na ochranu a správu. Přestože bylo pro pracovní tým zpracovávající návrh pro Indikativní seznam České republiky složité zdůvodňovat a obhájit požadavek na prohlášení nových krajinných památkových zón, podpora obou krajů i osvědčených obecních samospráv přesvědčila většinu zainteresovaných o správnosti nastavených principů. V únoru roku 2012 se tak Česká republika svým podáním *Hornické kulturní krajiny Krušnohoří* na její národní indikativní seznam do Sekretariátu Výboru světového dědictví v Paříži připojila ke svému německému partnerovi a jasně deklarovala svůj zájem pracovat na společné sériové nominaci Spolkové republiky Německo zastoupené Svobodným státem Sasko.

Tento krok byl rozhodujícím v celém procesu přípravy nominace česko-německého sériového statku k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO. Zdůvodnění *mimořádné univerzální*

hodnoty stran České republiky vyšlo z podání na německý indikativní seznam v roce 1998 a tím se formálně připojilo k nominaci Spolkové republiky Německo. Ta byla zpracovávána a odborně rozvíjena pod vedením prof. Helmutha Albrechta z Báňské akademie Technické univerzity ve Freibergu. Sériový statek byl německou stranou charakterizován jako výjimečný příklad dopadů po staletí provozované rudné těžební činnosti na horskou krajinu a její osídlení. Série měla vypovídat o krajině utvářené po staletí montánní aktivitou člověka a o jeho kultuře rozvíjené v těsném spojení s ní. V září 2012 pak obě země podaly do Paříže společné podání a během dvou let dokázaly připravit odborně vysoce kvalitní nominační dokumentaci.

Jak se však ukázalo při hodnocení mezinárodní nevládní organizace ICOMOS a co již indikovalo pojetí na české straně, nosné se mělo stát vymezení souvislých územních celků s klíčovými doklady těžby a provozů ve vazbě na ni. Patrná disproporce mezi českou a německou stranou, kterou v zásadě ovlivňovaly také odlišné legislativní nástroje ochrany, vedla nakonec v roce 2016 ke stažení návrhu na zápis z projednávání Výborem světového dědictví. Odložení nominace bylo nepochybně správným krokem, neboť bylo možné relevantně přepracovat a doplnit návrh na základě odborných doporučení. Česká strana si v tomto ohledu mohla víceméně oddechnout, neboť ji čekaly jen dílčí úpravy a měla tak příležitost ke zlepšování ochrany a správy statku.

Na území Ústeckého kraje se nachází dvě součásti série, z původně zde navrhovaných tří, a to *Hornická krajina Krupka* a *Hornická krajina Vrch Mědník*. V první verzi nominační dokumentace, která byla předložena v roce 2014, se jednalo ještě o areál vápenky v Háji u Loučné pod Klínovcem. Ta demonstrovala jednu z vymezených kategorií, určující řemeslnou a průmyslovou výrobu navazující na těžbu a přidruženou výrobu. Vápno bylo mimo jiné využíváno v hutnictví železa, jehož zpracování bylo pro tuto oblast typické. Ačkoliv do již přepracované verze z roku 2017 nebyl areál vápenky zahrnut, nominační proces měl na její stav i budoucí zachování obrovský vliv. Díky nominaci se zintenzivnil zájem vlastníka Lesů ČR o tuto mimořádnou nemovitou kulturní památku a aktuálně prochází postupnou památkovou obnovou za účelem jejího zpřístupnění veřejnosti, plánovaného na říjen roku 2019.

Ačkoliv Krušnohoří zasahuje svou větší částí do Saska, české straně to nijak neubírá co do důležitosti, tak hodnot, kterými společnou sérii nesporně dotváří. Význam součástí na území Ústeckého kraje je z hlediska nominační dokumentace vyjádřen následovně:

Hornická krajina Krupka

(viz <http://mukrupka.cz/hornicka-krajina-krupka/ms-1649/p1=1649>)

Hornická krajina Krupka, letecký pohled od jihu. Foto Libor Sváček 2015, © Ústecký kraj.

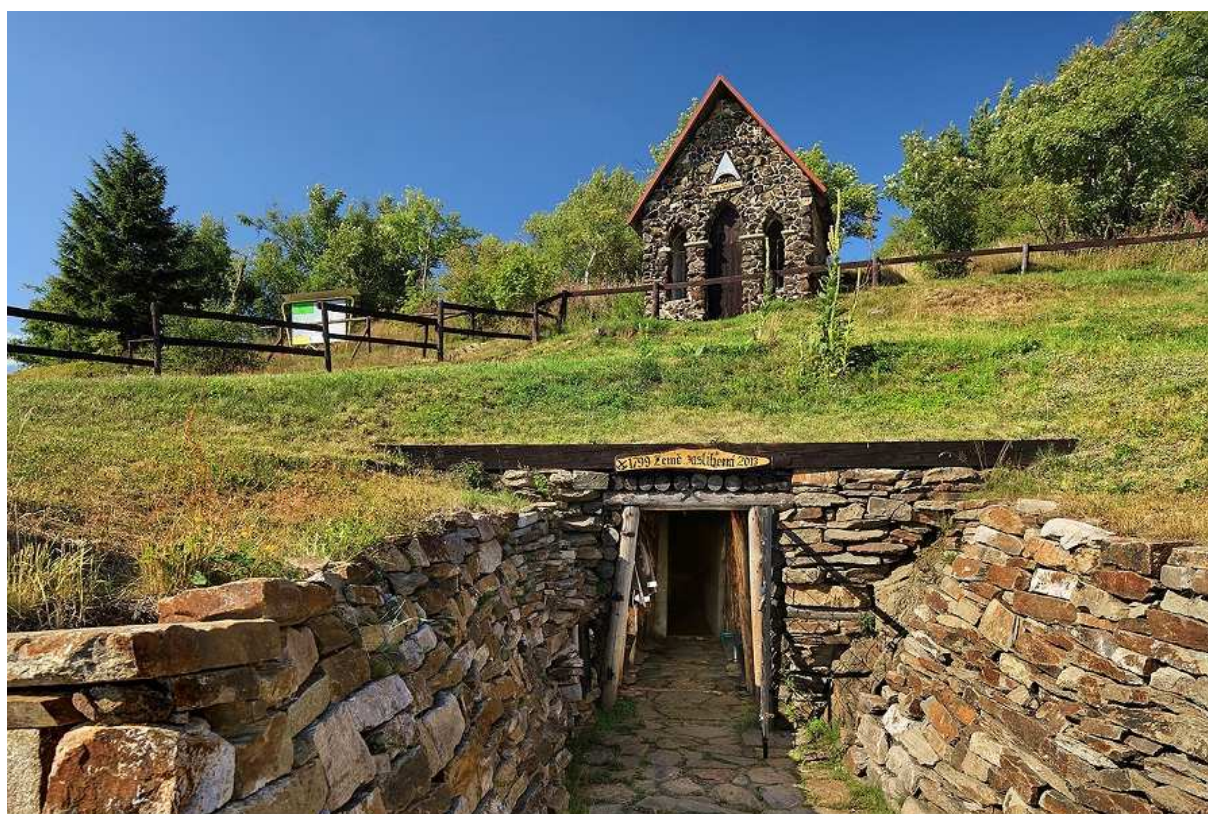
Středověké horní město Krupka a okolní reliktní hornická krajina poskytují jedinečný doklad o využití různých druhů cínových ložisek od 13. do 20. století. Zdejší hornická krajina je výjimečná mimořádnou hustotou pozdně středověkých až raně novověkých důlních děl, jejichž rozmístění bylo určeno charakterem ložiska a tehdejšími báňskými zákony. Krupka jako nejstarší cínová hornická oblast v Krušných horách přispěla k rozvoji a přenosu technik dobývání cínových rud v Krušných horách a ve střední Evropě. Velké množství pozůstatků pozdně středověké a raně novověké těžby cínových rud se nachází zejména v důlním revíru Steinknochen severně od Krupky, ale také v revírech Knötel, Preisselberg a na Komáří hůrce.

Mnohem mladší štola Starý Martin dokládá důlní techniky používané při dobývání cínových a wolframových rud ve druhé polovině 19. a ve 20. století. S hornictvím úzce souvisí vznik historického horního města Krupka, které představuje jeden z nejlépe dochovaných souborů stavebních památek na české straně Krušných hor. Dominantou města je hrad Krupka ze 14. století. Vysokou uměleckou a stavební hodnotu mají rovněž gotický městský kostel Nanebevzetí Panny Marie s přilehlou hornickou zvonící, gotický kostel sv. Ducha, renesanční hřbitovní kostel sv. Anny a historické měšťanské domy.

Hornická krajina Vrch Mědník

(viz <https://stola-zeme-zaslibena-mednik-med.webnode.cz/>)

Vrch Mědník, portál štoly Země zaslibená s kaplí Srdce Ježíšova. Foto Libor Sváček 2015, © Ústecký kraj.

Morfologicky nápadný vrch Mědník s barokní kaplí Neposkvrněného početí Panny Marie na svém vrcholu je mimořádný výjimečnou koncentrací autentických důlních děl dokládajících různé způsoby těžby železných a měděných rud z tvrdých skarnových hornin po dobu více než čtyř století. Na jediném místě se zde nacházejí pozůstatky kolem 80 větších i menších štol a jam z 15. až 19. století, četné odvaly hlušiny i povrchové dobývky. Část

podzemí Mědníku je přístupné prostřednictvím štol Panny Marie Pomocné s velmi dobře zachovanými doklady ruční ražby a rozšiřování podzemních prostor pomocí metody sázení ohněm.

Pro kulturní dědictví severozápadních Čech představuje zápis hornických lokalit na Seznam světového dědictví UNESCO historický mezník, jehož význam akcentuje mezinárodní charakter celého statku. Zápis Krušnohoří mezi statky světového dědictví je obecně vnímáno jako uznání práce a úspěchů lidí, kteří tento přeshraniční region po staletí utvářeli. Zápis na Seznam je víceméně potvrzením této skutečnosti a současně společným trvalým závazkem obou států. Jejich hlavní úlohou je zajistit dostatečnou ochranu a kvalitní správu tohoto dědictví pro budoucí generace a tím i naplňování poslání a principů *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO*, k níž se přistoupením zavázaly. Přestože tedy práce zpracovatelského týmu nominační složky zápisem skončila, činnosti v systému ochrany a správy statku kontinuálně pokračují a jejich cílem je udržitelnost projektu světového dědictví.

Pro Českou republiku jde o další úspěšný zápis na Seznam světového dědictví po dlouhých šestnácti letech. Naposledy byly na tento seznam zapsány v roce 2003 *Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči*. Zdůvodnění „mimořádné univerzální hodnoty“ *Hornického regionu Erzgebirge/Krušnohoří* je podloženo zásadními vynálezy a inovacemi v oblasti báňských a hutních technologií, které se především v 16. století, ale i později šířily z Krušných hor do celého světa. Díky prakticky soustavné těžbě a zpracování rud se nám v Krušných horách dochovala jedinečná hornická krajina se vzácnými montánními pozůstatky v nadzemí i podzemí a s hustou sítí horních měst. Česká i německá část Krušných hor s historickou kontinuitou těžby od 12. století jsou vnímány jako neoddělitelné součásti téhož kulturního dědictví, neboť se vyvíjely obdobným způsobem, v některých obdobích dokonce tvořily jednotný hospodářský a společenský celek, přestože se z politického hlediska jednalo o dva rozdílné státní útvary. Trvalým překonáváním hranice a spoluprací mezi dvěma národy představuje statek jedny z nejvyšších hodnot a neoddiskutovatelně mu náleží záštita světového společenství reprezentovaného organizací UNESCO.

Více ke statku světového dědictví:

<http://www.montanregion.cz/cs/>

<https://www.montanregion-erzgebirge.de/>

Bibliografie (chronologicky):

2018

HLADKÁ, Eva, ŠREJBEROVÁ, Jitka. Nominace Hornického regionu Krušnohoří/Erzgebirge na Seznam světového dědictví UNESCO v aktivitách Oblastního muzea v Mostě.

Pod Hněvínem: Historií a přírodou Mostecká (Časopis Oblastního muzea v Mostě), 2018, č. 2, s. 18–19. ISSN 2570–9380. ISBN 978–80–9006560–5–5.

ŠREJBEROVÁ, Jitka. Sasko-české vztahy na kamnových kachlech / Sächsisch-böhmische Beziehungen auf Ofenkacheln. In: *Sachsen Böhmen 700 Sasko Čechy: Liebe, Leid und Luftschlösser*. Chemnitz: SMAC, 2018, s. 245-248. ISBN 978-3-943770-41-4.

2015

ŠREJBEROVÁ, Jitka, SVÁČEK, Libor. *Ústecký kraj na cestě ke světovému dědictví*. Ústí nad Labem: Ústecký kraj, 2015. 223 s. ISBN 978-80-88140-00-9.

2014

VLČKOVÁ, Jitka. Hornická kulturní krajina Krušnohoří a její monitoring. In: *Sborník příspěvků odborného workshopu k problematice zachování, obnově a zpřístupňování důlních děl a hornické krajiny, Oblastní muzeum v Mostě, 22. 5. 2014*. Ústí nad Labem: Ústecký kraj, 2014, s. 99–106. ISBN 978-80-904960-4-0.

2013

VLČKOVÁ, Jitka. Hornická kulturní krajina Krušnohoří: mimořádné kulturní dědictví. In: *Sborník příspěvků mezinárodní konference Hornická kulturní krajina Krušnohoří/Erzgebirge k nominaci na Seznam světového dědictví UNESCO*. Ústí nad Labem: Ústecký kraj, 2013, s. 8–17.

2012

BUKOVIČOVÁ, Olga, VLČKOVÁ, Jitka. Česko-saský projekt Středoevropská kulturní krajina Montanregion Krušnohoří/Erzgebirge – cesta ke světovému dědictví UNESCO. *Zprávy památkové péče*, 2012, roč. 72, č. 1, s. 56–59. ISSN 1210-5538.

Oblastní muzeu a galerie v Mostě (OMGM) na podporu světového statku:

Kruhový reliéf se sv. Annou Samotřetí z výzdoby svorníku klenby severní předsíně děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mostě (před 1530), snímek před restaurováním. Foto Miloš Žihla 2018, © Ústecký kraj.

OMGM se fenoménu Krušných hor dlouhodobě věnuje především z etnografického hlediska a sehrálo podstatnou roli při budování Krušnohorského muzea Lesná, a to nejen výpůjčkami, ale hlavně odbornou pomocí. *Hornický region Krušnohoří* rovněž trvale propaguje svými aktivitami. V průběhu roku 2017 podpořilo OMGM nominaci před jejím předáním Výboru světového dědictví, když v muzeích Ústeckého kraje organizovalo v roli koordinátora putovní výstavu firmy FORNICA graphics, s. r. o. *Horní města Krušných hor*. Výstava v česko-německé mutaci navázala na vydání dvou stejnojmenných knih pro Karlovarský a Ústecký kraj

z produkce firmy, na nichž spolupracoval kolektivu autorů pod vedením Michala Urbana, zpracovatele nominační dokumentace na české straně. Na patnácti panelech a ve dvou časových osách spolu s televizními šoty a tematickou multimediální prezentací byla výstava postupně prezentována v Oblastním muzeu v Mostě (12. 1. - 28. 2. 2017), Oblastním muzeu v Děčíně (8. 3. - 2. 5. 2017), Oblastním muzeu v Chomutově (10. 6. - 29. 7. 2017), Oblastním muzeu v Lounech (3. 8. - 24. 9. 2017) a Regionálním muzeu v Teplicích (10. 11. – 31. 12. 2017). Panelová a multimediální instalace byla doplněna předměty z krajských sbírek, které dokreslovaly aspekty hornické činnosti jako například pracovní nástroje, ceremoniální předměty, votivní umění či vzorky těžených rud. Muzeum rovněž uspořádalo v jednotlivých muzeích prostřednictvím svých pracovníků doprovodné přednášky, a to na téma vývoje krušnohorských horních měst (Jiří Šlajsa) a na téma nominace krušnohorské hornické

oblasti na Seznam světového dědictví UNESCO (Jitka Šrejberová). Blíže *Pod Hněvínem: Historií a přírodou Mostecka* (Časopis Oblastního muzea v Mostě), 2018, č. 2. Aktuálně na podporu světového statku probíhají v OMGM dva velké přeshraniční projekty, a to *Umění pozdního středověku v hornické oblasti Krušnohoří* a *Hračkářský průmysl v Krušnohoří – dvě země – dvě cesty*.